

„ПРИСЪСТВИЕ“ ОТ ЛЮБЕН БУМБАЛОВ.

ЛИТЕРАТУРНОКРИТИЧЕСКИ ОЧЕРЦИ. Пловдив, изд. „Христо Г. Данов“, 1986, 296 с.

Съкровеното в творческия замисъл на автора е точно фиксирано чрез забележителната мисъл на Шchedрин, поставена като мото още в първия раздел на книгата — „Художественият образ на региона. Страници от литературния юг“: „Родно-то място е този тайнствен, но жив организъм, чиито очертания ти не можеш отчетливо да определиш за себе си, но чисто докосване до себе си чувствуваш непрекъснато, тъй като си свързан с този организъм посредством пътна връв. Този тайнствен организъм е бил свидетел и извор на първите впечатления на твоето битие; той те е надарил със способността да мислиш и чувствуваш, той е създал твоите привички, дал ти е езика, вярата, литературата, той те е сгрял и приютил, с една дума — направил е от тебе същество, способно да живее.“ А самото съдържание на книгата, в най-общи линии, е кодирано още в самото заглавие, т. е. — съвременното творческо присъствие на известни български поети и писатели от нашия „литературен юг“.

Чрез сполучливо откритата метафора за това творческо присъствие вниманието на читателите постепенно поглъща художественото своеобразие на онези автори, които са привлекли научните интереси и на Любен Бумбалов. Той възискателно откроява индивидуалния творчески свят на Дико Фучеджиев, носещ тайнствения, но жив организъм на регионалния колорит (на странджанския край), но и общочовешката измеримост от сложната диалектика на развитието;

с изострени сетива изследва психологизма на Любен Петков;

търси специфичната неповторимост на литературното „поречие“ на Тунджанско-Сахарския край; преоткрива индивидуалното в оригиналната художествена проза на белетрист като Димитър Вълвев;

отсяна преobraженията в разказваческия талант на Димитър Яръмов;

долавя и откроява философията и социално-естетическата същност на персонажа от художественото творчество на Атанас Теодоров;

живява се в „строгата разумност“, преоткрива в социалната действителност на нашето всекидневие чрез острия поглед и за обикновените неща у автор като Димитър Кралев;

отлично разбира неуволетворението и творческата възискателност у ярък поет като Христо Кацаров, изгарящ от амбицията да бликва в текста му само красивото у човека;

забелязва и оценява тънката ирония и асоциативната природа в лиричното изображение, личната постова болка и радостта от съвместиято към живите трудови люде у съзерцателен поет като Стойчо Стойчев;

изучава конкретно-образната система в структурата на лирическия текст у лирик като Таньо Клисуров;

радва се на щастието на Жеко Христов, способен да открива себе си в многообразното на живота; вниква дълбоко в сладостния дъх на битието, на онова „светло минало“ и на цялата памет на чувствата, свързани с творчеството на Петър Анастасов;

изживява и очертава идейно-естетическите „кръгове“ в художествения свят на актуалния Костадин Кюлюмов. . .

Този първи раздел се съпътства от въвеждащата аналитична студия, с определено теоретичен характер — „Проблемът за националната същност и регионалното своеобразие на литературния и творчески процес“. В тази обстойна студия се третира:

първо — терминологичните аспекти на проблема — народостногиче, национално художествено самосъзнание и трите основни ядра на неговата структура: гносеологичско, аксиологично и денотативното им съдържание; регион, регионална психика, регионален характер, регионално самосъзнание и регионално художествено самосъзнание и

второ — някои най-общи методологични аспекти на проблема.

Определил теоретически съдържателната и формалната специфика на организираната връзка между народностно-националното-регионалното, Любен Бумбалов изследва въпроса за обекта на конкретните си наблюдения, или по-точно — „историческите и географски граници“, в които „се движи“ цялата му творческа идея, всичките му размисли в процеса на научно-творческото ѝ реализиране. „Идеята за движението на тези разсъждения отдолу нагоре — отбелязва авторът, — което ще рече — от корените на българската култура и литература към съвременния процес, е плодотворна, защото създава възможност за едно моделно мислене“ (с. 34). Тази възможност авторът не пропуска, за да се домогне до верни и значителни обобщения, докосващи същността на художествените светове на подбраните поети и белетристи от нашия „литературен юг“.

Преди пет години Михаил Василев сътвори своята „Пресечена земя“ (Пловдив, Хр. Г. Данов“ 1983), в която включи литературнокритическите си очерци за Васил Карагъзов, Георги Шейтанов, Страшимир Кричев, Матвей Вълв, Борис Шивачев. Прибави и профилите си за Недялко Месечков, Михаил Лъкатник, Петър Горянский, Александър Миланов, Марко Недялков, Добромир Тонев, Георги Карастоянов, Димитър Вълв, Димитър Яръмов, Димитър Кралев, Никола Статков. Нарочно място отдели и за критиците Чавдар Добрев, Иван Попиванов, Стоян Илиев, Иван Сарандев, Дочо Леков. Всички — от Ямболския край. . .

... Между другото подчертава, че „в битката за място в националната литературнокритическа мисъл участва и най-младият критик от пресечената земя — Любен Бумбалов“ (с. 198), когото Михаил Василев определя като „културен литератор“, със „свой гълъз на виджанде“ и категорично смята, че „част от неговите твърдения са спорни, но професионализмът личи особено при разработката на вътрешния монолог в романите на Димитър Талев“ (с. 199).

Навсякъде в новата си книга „професионализмът“ има превес, без да страда от колумбовско самочувствие, защото съзнава, че за да се определят границите на подобно „моделно мислене“, се срещат „изключителни трудности“ не само поради обемния характер на подобни начинания, но и поради „необходимостта“ от многоброен колектив от познавачи на всички области на културата и на изкуството, създадени в този регион. Ала въпреки всички рискове в пътуването към неизвестното нашият автор съумява да осъществи верни обобщения и профили, творчески „характеристики“ и литературни портрети на художници на словото, определящи неповторимата специфика на съвременния литературен процес в географските граници в Южна България. . .

В тези показателни обобщения, профили и портрети могат да се открият образите на творците, както и художествените им произведения, видени като тематика и като сюжетна характеристика; като неповторим критерий при подбора на търсените автори, в творчеството на които най-пълно може да се разграничи и открие художественото покритие на:

първо, етнографско-фолклорната представа за човека и за света, разкрити в творческата интерпретация на отделния автор, било като решение за природните дадености и багри, било за „примитива“ в бита, било за душевността, социално-икономическото покритие или регионалната представа за ролята на труда, за взаимоотношенията между социалните представители в трудовия процес;

второ, художественото присъствие чрез бита като езикова характеристика, географска принадлежност и дериватна рефлексия на човешкото подсъзнание към родното място и

трето, отражението на социално-икономическите процеси в художественото съзнание на самия творец. . .

Чрез внимателен анализ на конкретния художествен материал, извлечен от произведенията на споменатите писатели, авторът интерпретира миграционните процеси; отношението към науч-

но-техническата революция; към земята и историята; към промените в бита и душевността на съвременника, като непрекъснато се откроява в повечето случаи скритата опозиция минало—настояще—бит. . .

В творческата организация и аранжирмент на конкретния материал Любен Бумбалов не разпределя наблюденията си в отделни звена, групи и подгрупи, за да докаже правдата на теоретическите си обобщения, а създава самостоятелни скици, профили или портрети на подбраните от него художници на словото. Така сам той се чувства по-свободен да улавя в исторически план особеностите на тяхното творчество, убеден, че този маниер на критическо изследване притежава „едно силно предимство — дава цялостна представа за творческия материал на разглежданите автори и в същото време открива възможности за съпоставки на различни нива (философско, психологическо и идейно-тематично)“ (с. 35). Тази особеност в индивидуалния му подход дава и съответните позитивни резултати даже и когато разглежда оригинални таланти, безспорни отклонения от нормативите на всекидневните художествени изяви.

Когато обективно вникваме в текстовете им, се убеждаваме, че разглежданите автори творчески откриват нови художествени пространства, и то с ярък съвременен усет. . . Т. е. — сами доказват творческото си присъствие в националната си литература. В такъв случай остава излишен въпросът, „провинциални писатели“ ли са някои от разглежданите творци: тези родолюбци и хуманисти, без които съвременната ни литература би обедняла, тъй като техният „сок от нерви“ обгръща глобалните докосвания до цялостния живот на България. . .

Във втория раздел на книгата — „Бележки за критиката“ — авторът разглежда сложните проблеми на литературната критика като идеологическа дейност, при която строгата естетическа оценка и гражданската творческа позиция са неделими; очертава литературната критика обективно като „поле на честна и безкомпромисна творческа и гражданска дейност“ (с. 260); споделя противоречивите си размисли от критическото своеобразие на книгата „Емилия Станев. Забранените плодове на познанието“ от Чавдар Добрев и накрая ни доверява актуалните си съждения за използване на всичките възможности на дискусиата, възникнала по повод академичния двутомник „Очерци“ по съвременна българска литература.

Любен Бумбалов има пълното основание да гледа на новата си книга като на продължение на проблематиката, третирана в предните му книги: „Въпроси на психологическото майсторство“ (1976); „Илия Волен. Литературнокритически очерк“ (1976) и „Идеология и литература. Обречени амбиции. Книга първа“ (1981). В тях разглежда важни проблеми от развитието на българската проза и по-специално — поетиката на романа; очертава неповторимия свят на творци като Георги Райчев или Илия Волен; художественото своеобразие на романната структура на „Пътюг“ от Димитър Димов или регионалното многобагри на Димитър-Талевата тетралогия. . . Особена цена придобиват страниците, в които се разглежда идеологическата същност на литературата, където се закълмяват идейният песимизъм, феноменологията, екзистенциализмът, самосъхраняващата се импуд-

сация на подсъзнанието или идеалистическите илюзии на фройдизма, подценяващи активната роля на творческата личност. . .

Навскакде в своите литературоведски текстове авторът се стреми към обективен анализ, като строго се придържа към пластиката и обективните критерии на марксистко-ленинската естетика.

Любен Бумбалов не може да ни убеди само в едно: че се намира всред невярващите в голямото бъдеще на цялата ни национална литература. И той не скрива радостта и опиянението си от възходящото развитие на редица дарования, независимо къде творят: в столицата или в останалите културни центрове на републиката. . .

След като се върнах към творбите на оценяваните автори и прегледах критическите анализи на Любен Бумбалов за тях, с радост се убедих, че на никаква цена той не жертвува истината за писателите — нито поради личните си пристрастия, нито поради извънлитературни съображения. И още нещо: не се стреми към окончателни и безапелационни обобщения, защото добре съзнава, че литературното съзряване и развитие на тези творци е все още незавършено и набирането на опит и светлина от живота не е пресекнал процес. . . В този смисъл неговите литературни портрети са незавършени, както е незавършен и житейско-творческият път на споменатите автори. . .

Той не се стреми и към изчерпателност, защото също отлично съзнава, че авторите в момента сътворяват или ще сътворят нови творби, че ще завоюват по-предни хоризонти и внезапни открития. . . В подкрепа на казаното ще спомена само като пример творческата продукция на Жеко Христов: докато „Присъствие“ се появи на бял свят, този поет, който не е от „многотишещите автори“, издаде две книги: „Решитал пред мама“ (1985) и „Усмивка, чиста като скръб“ (1986).

Авторът съзнава и нещо друго: по темата за регионалното своеобразие на нашия литературен юг и неговото присъствие в съвременната литература могат да се натрупат допълнително и още много нови наблюдения; могат да се направят доуточнения или конкретизации. На този етап обаче авторът се задоволява да постави и изчерпа главните проблеми, да даде свои решения и свой аранжмант, без да живее с измамното увлечение, че всичко е казано, че всички детайли са изчерпани, че до всичко се е докоснал.

Сам авторът съзнателно ни насочва към подобни заключения. В една бележка под линия изрично ни предупреждава, че „съзнателно“ не включва в своите литературоведски наблюдения автори като Владимир Голев, Евтим Евтимов, Николай Хайтов, Петър Караангов, Валентин Караманчев, Слави Македонски, Иван Николов, Коста Странджев, Емил Калъчев, Михаил Берберов, Христо Фотев, Недялко Йорданов, Александър Бандеров и други, „чието творчество е също така свързано с обсъжданата тема. Тяжната проблематика и идейно-естетически облик — подчертава авторът — е предмет на анализ на друго място“

(с. 35). Авторът има основание да прави подбор. . .

Изследователската страст на Любен Бумбалов е овладяна в търсенето да открие в детайли сложната диалектика във формалната и в съдържателната специфика на връзката между народността, националното и регионалното. Той изяснява успешно терминологичната „атрибуция“; ролята и значението на регионалното в художественото творчество; методологическите принципи, върху които се организират критическите анализи, без да напуска системата от познатите ни принципи и възгледи, присъщи на марксистическо литературно-историческо изследване.

Радостен е фактът, че Любен Бумбалов научно определя обекта на наблюденията си: историческите и географските граници, в които се вметват критическите размисли и оценки за развитието — от корените на българската култура и литература към съвременния творчески процес. . . Тъкмо тази плодотворна идея дава възможност на изследователя да пробва проучвателните си „сонди“ и точно да оформи границите на своето „моделно мислене“, движещо се в скритата в повечето случаи опозиция—минало—настояще—бит. . . Този му подход предопределя до голяма степен и критерия в подбор на предпочитаните автори от Странджанско-Сакарския край, чрез творчеството на които сравнително най-пълно могат да се намерят художествените покрития на фолклорно-етнографските им представи за човека, за трудовия процес и за света; да се преоткрие присъствието на бита, душевността и езиковата характеристика, и като „географска принадлежност“, и като „дериват на рефлексия“ на подсъзнателното отношение към живия организъм и тайнствата на родното място. . . Паралелно с тези наблюдения се проследяват социално-икономическите „процеси“ и тяхното отражение в художественото съзнание на посочените творци.

В системата на посочените съображения авторът съгражда самостоятелните профили на подобрите писатели и разглежда проблематиката на целия многообразен художествен материал: интерпретират се миграционните процеси; екологическите преобразования; отношението към научно-техническата революция; редица други съществени „промени в материалния бит и духовен живот“ на нашите съвременници от Южна България, чисто настоящо битие е неделимо както от миналото, така и от раждащото се бъдеще на преобразяваната ни родина. . .

Непредубеденият читател има пълното право да се съгласява или не с някои конкретни оценки на автора за творческото своеобразие на отделните творци или за неповторимата специфика на региона. Но той не може да не се съгласи и да не признае, че новата книга на Любен Бумбалов „Присъствие“ е сигурен знак за възходящото му творческо развитие и за професионалната му творческа култура.

Христо Йорданов